

Krzysztof Skotnicki

DZIAŁALNOŚĆ SŁOWACKIEJ RADY NARODOWEJ DO MOMENTU
POWSTANIA ASYMETRYCZNEGO MODELU BUDOWY ORGANÓW
WŁADZY I ADMINISTRACJI W CZECHOSŁOWACJI

1. Kwestia narodowościowa jest jednym z ważniejszych, a przy tym bardzo trudnych do rozwiązania zagadnień prawa konstytucyjnego. Dwie są tego przyczyny. Po pierwsze, trudno jest wskazać państwo absolutnie wolne od tego problemu. Nawet w krajach uznanych tradycyjnie za jednonarodowe mieszka niekiedy niewielka grupa ludności, która wyróżnia się swoją kulturą, językiem, i która manifestuje swoją odrębność narodowościową. Po drugie, wydarzenia które obecnie obserwujemy, a które zostały zapoczątkowane w okresie II wojny światowej, są wyraźnym zaprzeczeniem sugestii wysuwanych na początku XX w. co do wygasania kwestii narodowej. Najlepszym przykładem mogą tu być Czechosłowacja i Jugosławia — państwa, w których w okresie międzywojennym stworzono koncepcje istnienia narodów czechosłowackiego i jugosłowiańskiego. Regulacji kwestii narodowej muszą obecnie dokonać nawet takie kraje, które mają za sobą okres wieloletniego lub wielowiekowego istnienia państwa zwarłego. W samej tylko Europie — w drugiej połowie lat siedemdziesiątych naszego wieku — rozwiązanie problemu mniejszości narodowych jest nagłym zagadnieniem dla takich państw, jak: Wielka Brytania, w ramach której szerokiej autonomii domagają się Szkoci i Walijczycy, Hiszpania, gdzie analogicznych uprawnień żądają Baskowie, a także Cypr — miejsce ciągłych starć między ludnością turecką a grecką.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie budowy i działalności słowackiego organu władzy państwowej i administracji w okresie II wojny światowej — Słowackiej Rady Narodowej (dalej SRN) — kiedy to stał on na czele słowackiego powstania narodowego i kierował życiem politycznym i gospodarczym w Słowacji. Jednocześnie pragniemy wskazać moment, od którego jak się wydaje zapoczątko-

wany został asymetryczny model budowy organów władzy i administracji w Czechosłowacji. Ówczesna działalność tego organu dała początek istnieniu słowackiego parlamentu, który funkcjonuje do dnia dzisiejszego w Słowackiej Republice Socjalistycznej — jednej z dwu republik Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Słowacy już w okresie I wojny światowej wysuwali żądania utworzenia z Czechami państwa federacyjnego. Wyrazem tych dążeń było zawarcie na terenie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej przez amerykańskich Czechów i Słowaków dwóch umów: clevelandzkiej, podpisanej w Cleveland 15 października 1915 r. i pittsburskiej, podpisanej w Pittsburgu 30 maja 1918 r.¹ Przyjęcie jednak w okresie międzywojennym koncepcji istnienia narodu czechosłowackiego² było jedną z głównych przyczyn upadku państwa. Bezpośrednio po II wojnie światowej ograniczono uprawnienia SRN³ i przyjęto asymetryczny model budowy organów władzy i administracji. Rozwiązanie takie zostało następnie powtórzone w konstytucjach czechosłowackich z 1948 r. i 1960 r. Asymetria ta nie mogła jednak zaspokoić pragnień Słowaków utworzenia — po raz pierwszy w swej wielowiekowej historii (nie licząc faszystowskiej Republiki Słowackiej) — własnego państwa narodowego. Między innymi znalazło to swój wyraz w wydarzeniach 1968 r.⁴ W pamięci Słowaków żywe są bowiem do dzisiaj wspomnienia ich walki w okresie słowackiego powstania narodowego. Pamiętają oni także, że walką tą kierowała Słowacka Rada Narodowa — jedyny i najwyższy organ władzy państwowej i administracji na terenie Słowacji.

2. Przygotowując się do rozpoczęcia wojny hitlerowskie Niemcy przewidywały oczekujące je trudności z podporządkowaniem bezpośrednio sobie całej Europy. W związku z tym opracowano szczegółowy

¹ Dokładne omówienie tych umów wraz z ich polskim tłumaczeniem znajduje się w pracy K. Niepokoyczyckiego, *Słowacy i Czesi. Zarys stosunków*, Warszawa 1937, s. 18, 22—23.

² Koncepcja istnienia narodu czechosłowackiego, nazywana powszechnie „czechosłowakizmem” — to idea głosząca, że Czesi i Słowacy to dwa szczepy jednego narodu. Myśl tę na początku XX w. adaptował od słowackiego poety J. Kollara (1793—1852) prezydent Republiki Czechosłowackiej w latach 1918—1935 T. G. Masaryk.

³ Na temat ewolucji budowy i uprawnień słowackich organów narodowych por. J. Ciągwa, *Prawna pozycja narodu słowackiego w ostatnim 50-leciu*, „Prace Prawnicze” 1969, nr 1; S. Matoušek, *Slovenske narodne organy do ustavy 9 maja*, Bratislava 1960; także niżej, s. 75—76.

⁴ Por. T. Szymczak, *Państwowoprawne przesłanki kształtowania federacji czechosłowackiej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1971, t. 7; L. Buczma, E. Gajda, *Droga do federacji*, „Sprawy Międzynarodowe” 1969, nr 1; M. Kruk, *Z dyskusji nad modelem federacji czechosłowackiej*, „Państwo i Prawo” 1970, nr 2.

plan utrzymania bądź też utworzenia w środkowej Europie szeregu niedużych, marionetkowych państw, całkowicie uzależnionych od Berlina — w których władzę sprawować miały siły profaszystowskie.

Na politycznej mapie Europy pierwszym takim państwem była Słowacja⁵, która po uchwaleniu konstytucji przez słowacki parlament w dniu 21 lipca 1939 r. przyjęła nazwę Republiki Słowackiej⁶. W pierwszych latach II wojny światowej w kraju tym nastąpił pewien rozwój gospodarczy, będący z jednej strony wynikiem dużego urodzaju, a z drugiej wzrostem zapotrzebowania przez III Rzeszę na produkty żywnościowe⁷. Mimo poprawy warunków życia, sprawująca władzę

⁵ Po upadku monarchii austro-węgierskiej od 1918 r. Słowacja wchodziła w skład Czechosłowacji. Obowiązująca w okresie międzywojennym koncepcja „czechosłowackizmu”, spotkała się z ostrą krytyką narodu słowackiego. W obliczu narastających trudności narodowych wewnątrz państwa oraz podpisania przez Wielką Brytanię, Francję, Włochy i Niemcy układu monachijskiego — rząd czechosłowacki nie był w stanie przeciwstawić się separatystycznym dążeniom Słowaków. W dniu 6 października 1938 r. w Żylinie uchwalili oni utworzenie w Czechosłowacji federacji. Powołali wówczas do życia osobny słowacki parlament, a także rząd, na czele którego stanął jako premier ksiądz J. Tiso. Zewnętrznym wyrazem nowego rozwiązania kwestii słowackiej była zmiana pisowni nazwy państwa z „Czechosłowacja” na „Czecho-Słowacja”. Sukces ten nie zaspokoił jednak ambicji Słowaków. Posiadając obietnicę poparcia ze strony kilku państw europejskich (m. in. Polski), a przede wszystkim pod wpływem nacisków ze strony hitlerowskich Niemiec — parlament w Bratysławie ogłosił w dniu 14 marca 1939 r. niepodległość Słowacji. W dniu 15 marca 1939 r. wojska niemieckie wkroczyły na teren ziem czeskich, następstwem czego było utworzenie Protektoratu Czech i Moraw. W ten sposób z politycznej mapy Europy zostało wymazane drugie już po Austrii (słynny „Anschluss”) państwo — Czechosłowacja. Na ten temat: J. Kozeński, *Kwestia słowacka w polityce Trzeciej Rzeszy (wrzesień 1938—sierpień 1939)*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej” 1974, t. 10, s. 95—140; H. Bałowski, *Dziesięć lat dziejów słowackich 1938—1948*, Poznań 1949; tenże, *Zdrada monachijska — Sprawa Czechosłowacji i dyplomacja europejska w roku 1938*, Poznań 1973; tenże, *Kryzys dyplomatyczny w Europie (jesień 1938—wiosna 1939)*, Warszawa 1962.

⁶ Konstytucję tę najlepiej charakteryzują R. Heck i M. Orzechowski pisząc na jej temat: „Stanowiła ona zlepek elementów i idei zapożyczonych z demokracji parlamentarnej, faszyzmu włoskiego i niemieckiego, przepojęnych jednakże bardzo wyraźnymi elementami klerykalizmu. Wbrew stanowisku jawnych hitlerowców domagających się nazwy Słowackie Wodzowskie Państwo Ludowe, bardziej umiarkowani przeforsowali nazwę Republika Słowacka. Źródłem wszelkiej władzy miał być w niej Bóg. Zamiast «wodza» istniał urząd prezydenta o stosunkowo ograniczonych kompetencjach. W przeciwieństwie do systemów typowo faszystowskich sejm słowacki posiadał dość szerokie pełnomocnictwa.” — R. Heck, M. Orzechowski, *Historia Czechosłowacji*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 392.

⁷ Do dwustronnego układu niemiecko-słowackiego z dnia 18 marca 1939 r. dołączony był tajny protokół, który przewidywał bardzo dużą współpracę gospodarczą tych obu państw. Słowacja miała dostarczać dla Niemiec płody rolne, hodowlane i przetwory mleczne bez ograniczeń ilościowych. Rzesza otrzymała też prawo do korzystania z zasobów surowcowych Słowacji i bezcłowej wymiany towarów. Umo-

w kraju Słowacka Ludowa Partia Hlinki (dalej SLPH) nie miała pełnego poparcia narodu słowackiego. Opozycję wobec rządu reprezentowały różnorodne siły polityczne: komuniści z Komunistycznej Partii Słowacji⁸ (dalej KPS), socjaldemokraci, część byłych agrariuszy i narodowców, a nawet nieliczni przedstawiciele SLPH⁹. Pierwsze rozmowy komunistów z innymi antyfaszystowskimi grupami politycznymi miały miejsce już pod koniec 1941 r., a w marcu 1942 r. z ich inicjatywy utworzono Centralny Narodowy Komitet Rewolucyjny — kierowniczy i koordynacyjny organ słowackiego ruchu oporu. Kolejnym etapem rozwoju idei frontu narodowego było podpisanie przez przedstawicieli ugrupowań antyfaszystowskich w połowie grudnia 1943 r. tzw. umowy bożonarodzeniowej¹⁰. Na jej podstawie została utworzona Słowacka Rada Narodowa¹¹. Zawarcie umowy poprzedzone było długotrwałymi konsultacjami komunistów z wszelkimi ugrupowaniami przeciwnymi faszystowskiemu rządowi, kierowanemu wówczas przez księdza J. Tiso. Nie omawiając dokładnie tych rokowań, jako że jest to przedmiotem prac historyków — trzeba podkreślić, że przyczyniły się one do utworzenia w Słowacji centralnego organu kierownictwa słowackiego frontu narodowego. Naczelnym zadaniem Słowackiej Rady Narodowej było jednak nie tylko kierowanie antyfaszystowskim ruchem oporu, ale także przejęcie w swoje ręce w odpowiedniej chwili całej władzy w Słowacji oraz występowanie na arenie międzynarodowej i współpraca z emigracyjnymi ośrodkami czechosłowackimi w Moskwie i Londynie¹².

Umowa bożonarodzeniowa — to nie tylko program walki narodowowyzwoleńczej, ale i program polityczny. W grudniu 1943 r. dokonano wyboru kierownictwa Słowackiej Rady Narodowej. W jego skład

wa przewidywała, że w radzie nowo utworzonego banku emisyjnego miał zasiadać doradca niemiecki, bez zgody którego nie wolno było realizować żadnych kredytów — por. Kozieński, *op. cit.*, s. 124—125.

⁸ Komunistyczna Partia Czechosłowacji została niejako sfederalizowana jeszcze przed podpisaniem dyktatu monachijskiego. Od tego czasu komuniści słowaccy utworzyli Komunistyczną Partię Słowacji. O przyczynach takiego rozwiązania por.: *Słowacja na przełomie*, [pr. zbior.], przeł. P. Godlewski, Warszawa 1969, s. 42.

⁹ Opozycję w łonie Słowackiej Ludowej Partii Hlinki stanowiła grupa tzw. sidorowców, biorąca swą nazwę od nazwiska lidera — K. Sidora — posła Republiki Słowackiej w Watykanie i znanego polonofila.

¹⁰ Pełny tekst umowy bożonarodzeniowej w języku polskim znajduje się w pracy G. Husaka, *O słowackim powstaniu narodowym*, Warszawa 1970, s. 94—96.

¹¹ Jest to trzeci organ o tej nazwie w historii Słowacji. Poprzednie działały w latach 1848—1849 oraz 1918—1919.

¹² Por. K. Rebro, *Niekoľko úvah o výkone zákonodarnej moci Slovenskou Narodnou Radou ze Slovenského národného povstania v roku 1944*, „Právny Obzor” 1974, č. 7/8, s. 639.

weszli — z ramienia komunistów cały Komitet Centralny Komunistycznej Partii Słowacji w składzie: K. Šmidke, G. Husak i L. Novomeský¹³, a z ramienia ugrupowań demokratycznych byli agrariusze: J. Lettrich, J. Ursiny i M. Josko. Jak więc widzimy, przy ustalaniu składu kierownictwa SRN oparto się początkowo na zasadzie parytetu — co oznaczało, że tworzyli je w równej mierze przedstawiciele dwóch ugrupowań politycznych. Sytuacja taka utrzymała się bardzo krótko, gdyż już na początku 1944 r. umowę bożonarodzeniową podpisali także socjaldemokraci. Do kierownictwa SRN dokooptowano wówczas z ich ramienia J. Horwatha i P. Zat'kego.

Walka o odrodzenie państwowości czechosłowackiej prowadzona była nie tylko w kraju, ale i na emigracji. Głównymi jej ośrodkami stały się Londyn i Moskwa. Życiem politycznym Czechów w Wielkiej Brytanii kierował prezydent dr E. Beneš¹⁴. Powołany przez niego, a kierowany przez księdza J. Šramka rząd od początku wojny konsekwentnie bronił — obowiązującej w okresie istnienia Republiki Czechosłowackiej — idei czechosłowakizmu. Inny pogląd reprezentowało kierownictwo Komunistycznej Partii Czechosłowacji w Moskwie, które dążyło do odrodzenia Czechosłowacji jako państwa trzech równoprawnych narodów słowiańskich: Czechów, Słowaków i karpaccich Ukraińców¹⁵. Komuniści rozumieli bowiem, że czechosłowacka państwowość i czechosłowacki naród to dwa różne pojęcia.

Słowacy stopniowo przygotowywali się do rozpoczęcia walki zbrojnej przeciwko rządowi księdza Tiso i sprawującym władzę w kraju ludakom¹⁶. W dniu 29 lipca 1944 r. Słowacka Rada Narodowa powołała do życia Radę Wojenną, która następnie w dniu 30 sierpnia tegoż roku

¹³ Był to kolejny, piąty już skład Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Słowacji. Członkowie czterech poprzednich Komitetów aresztowani przez ludaków lub Niemców — przebywali wówczas w więzieniach lub obozach koncentracyjnych.

¹⁴ Po rezygnacji z urzędu prezydenta w październiku 1938 r. dr E. Beneš opuścił Czechosłowację i przebywał na emigracji, głównie w Wielkiej Brytanii, gdzie działała wówczas Rada Państwa — tymczasowy, emigracyjny parlament czechosłowacki. Z jej inicjatywy — w lipcu 1940 r. — przywrócono E. Beneša w prawach prezydenta.

¹⁵ Dokładnie zostało to sformułowane w dyrektywie moskiewskiego kierownictwa Komunistycznej Partii Czechosłowacji z dnia 23 sierpnia 1944 r. O *niektórych zadaniach ruchu narodowyzwoleńczego w Słowacji*, której fragmenty znajdują się w pracy *Słowacja na przełomie*, s. 403.

¹⁶ Określeń „ludacy” i „ludactwo” używano w odniesieniu do członków Słowackiej Ludowej Partii Hlinki i kierunku polityczno-ideologicznego reprezentowanego przez tę partię. Terminy te nie miały w języku słowackim pejoratywnego odcięcia, nabrały go jednak w czasie II wojny światowej ze względu na działalność SLPH. Tym niemniej należy zaznaczyć, że były również używane w publikacjach samej partii ludackiej.

dała sygnał do rozpoczęcia słowackiego powstania narodowego. Choć znaczenie powstania w pewnym okresie mocno pomniejszono — jest dzisiaj faktem bezspornym, że było ono nie tylko wyrazem walki narodowowyzwoleńczej, ale i początkiem rewolucji ludowodemokratycznej na terenie całej Czechosłowacji. Przygotowała powstanie i kierowała nim Komunistyczna Partia Słowacji. Celem walki miało być zbudowanie nowej, demokratycznej Czechosłowacji — państwa, w którym współżycie między narodami czeskim i słowackim układałoby się na zasadzie równouprawnienia. Powstanie wybuchło w wyniku, zawarcia porozumienia pomiędzy Słowacką Radą Narodową, rządem londyńskim i armią słowacką, w której opozycją przeciwko rządowi Tiso kierował szef sztabu — pułkownik (później generał) J. Golian. Było ono jednocześnie skoordynowane z poczynaniami radzieckiej Armii Czerwonej, która w wyniku kolejnej ofensywy zbliżała się do granic Polski i Czechosłowacji. Wezwanie przez Tiso do Słowacji wojsk niemieckich „w celu zaprowadzenia ładu i porządku”¹⁷ — przyspieszyło wybuch powstania, ale jednocześnie pokrzyżowało uprzednie plany jego kierownictwa. Na skutek tego — w pierwszych dniach walk — powstańcom nie udało się opanować wschodniej Słowacji, co w konsekwencji uniemożliwiło bardziej efektywną współpracę partyzantów z Armią Czerwoną.

Na początku powstania Słowacka Rada Narodowa rozszerzyła swój skład do 14 osób¹⁸. Równocześnie powrócono do zasady parytetu, a zatem w równej liczbie tworzyli Radę przedstawiciele komunistów i tzw. bloku obywatelskiego (wszystkie pozostałe demokratyczne ugrupowania). Zasada ta była od tego momentu przestrzegana tak konsekwentnie, że w SRN istniały dwa stanowiska przewodniczącego zarezerwowane dla przedstawicieli obydwu obozów politycznych. Z ramienia komunistów piastował je K. Šmidke, a z ramienia bloku obywatelskiego V. Šrobár¹⁹.

W dniu 1 września 1944 r. Słowacka Rada Narodowa ogłosiła przez radio w Bańskiej Bystrzycy swoją deklarację. Był to nie tylko doku-

¹⁷ Por. *Historia powszechna*, pod red. J. M. Żukowa, i in., t. 10, Warszawa 1975, s. 406.

¹⁸ W jej skład weszli wówczas z ramienia obozu czechosłowackiego: V. Šrobár, V. Paulíny i I. Pieter, a z bloku socjalistycznego: R. Blažovský, D. Ertl i J. Púll. W związku z faktem, że K. Šmidke nie uczestniczył w obradach Zgromadzenia Plenarnego SRN, w literaturze przedmiotu można spotkać pogląd, że Słowacka Rada Narodowa liczyła w tym okresie 13 członków.

¹⁹ W praktyce posiedzeniom Słowackiej Rady Narodowej przewodniczył V. Šrobár, jako że K. Šmidke piastował równocześnie funkcję szefa Głównego Sztabu Oddziałów Partyzanckich oraz przewodniczył Komunistycznej Partii Słowacji; por. także przyp. 18.

ment państwowopolityczny, ale także program walki dla narodu słowackiego. SRN opowiedziała się w nim za odrodzeniem czechosłowackiej państwowości, przy czym stosunki Czechów i Słowaków w nowej republice miałyby się układać na zasadzie braterskiego współżycia. Deklaracja zastrzegła jednocześnie, że konkretne uregulowanie spraw konstytucyjnoprawnych, socjalnych, gospodarczych i kulturalnych — zostanie przeprowadzone w drodze umowy pomiędzy przedstawicielami obu narodów. Wezwano też w niej Słowaków do podjęcia i poparcia walki przeciwko faszystowskiemu rządowi Tiso i hitlerowskiemu najeźdźcy. W deklaracji SRN ogłosiła ponadto, że w imieniu wszystkich demokratycznych i postępowych ugrupowań narodu słowackiego przejęła całą władzę ustawodawczą oraz wykonawczą na wyzwolonych terenach i jest wyłączną nosicielką jednolitej władzy czechosłowackiej na ziemiach Słowacji. Deklarację Słowackiej Rady Narodowej możemy traktować jako akt konstytucyjny słowackiego powstania narodowego.

W ciągu 53 dni powstania (od 1 września do 23 października 1944 r.), Słowacka Rada Narodowa obradowała na 13 plenarnych posiedzeniach podczas których uchwaliła 40 rozporządzeń z mocą ustawy²⁰ (dalej cyt. jako rozporządzenia, w odróżnieniu od rozporządzeń Prezydium SRN). Wielce charakterystyczna jest nazwa, użyta dla aktów prawnych wydawanych przez SRN — rozporządzenia (nariadenia) z mocą ustawy. Oznaczało to, że Rada uznała ogólnopństwowe centrum ustawodawcze w Pradze, zaś swoje akty prawne traktowała jedynie jako lokalne²¹. K. Rebro dzieli rozporządzenia SRN na trzy podstawowe grupy: 1) rozporządzenia określające strukturę słowackich organów narodowych; 2) rozporządzenia wskazujące na rozwój gospodarczy i społeczny; 3) rozporządzenia dotyczące spraw wojskowych i prowadzenia walki zbrojnej²². Z punktu widzenia prawa konstytucyjnego — najważniejsza jest pierwsza grupa, w skład której wcho-

²⁰ Jak słusznie wskazuje K. Rebro, (*op. cit.*, s. 644), praktycznie Słowacka Rada Narodowa wydała 37 rozporządzeń z mocą ustawy, gdyż pozostałe trzy zawierały jedynie poprawę błędów drukarskich.

²¹ Por. J. Grospič, *Slovenské národné povstanie, jeho statné právni význam a odkaz*, „Acta Universitatis Carolinae — Juridica” 1962, č. 2, s. 121.

²² Por. Rebro, *op. cit.*, s. 645. W literaturze przedmiotu możemy spotkać także inny podział rozporządzeń z mocą ustawy SRN, np. S. Kaleš dzieli je na 4 grupy: 1) rozporządzenia podstawowe, dotyczące zagadnień politycznych, państwowoprawnych i wojskowych; 2) rozporządzenia o charakterze kulturalno-politycznym; 3) rozporządzenia o charakterze gospodarczo-społecznym; 4) pozostałe rozporządzenia SRN, — por. S. Kaleš, *Legislativná činnosť Slovenskej Národnej Rady v období Slovenského národného povstania*, „Právny Obzor” 1972, č. 1, s. 30.

dzą przede wszystkim rozporządzenia nr 1—4/1944 Zb. n. SRN²³ wydane w dniu 1 września 1944 r. na pierwszym plenarnym posiedzeniu Słowackiej Rady Narodowej. Powoływały one mianowicie władzę rewolucyjną w Słowacji i zabezpieczały jej funkcjonowanie. Najistotniejsze jest rozporządzenie nr 1/1944 Zb. n. SRN o wykonywaniu ustawodawczej i wykonawczo-zarządzającej władzy w Słowacji (o vykonávaní zákonodárnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku), w myśl którego Słowacka Rada Narodowa ukonstytuowała się jako najwyższy organ ustawodawczy narodu słowackiego, a także reprezentant jego suwerenności. Jednocześnie był to najwyższy organ władzy wykonawczej. Złączenie funkcji legislatywy i egzekutywy w jednym organie (Słowackiej Radzie Narodowej) było odrzuceniem monteskiuszowskiej koncepcji trójpodziału władzy, na którym opierała się konstytucja Republiki Czechosłowackiej z 1920 r., ale jednocześnie było koniecznością ułatwiającą pracę tego organu w okresie powstania²⁴. Istotne znaczenie miał § 2 tego rozporządzenia, który stwierdzał, że wszystkie akty prawne obowiązujące na terenie Słowacji pozostają w mocy, o ile są zgodne z duchem demokratycznorepublikańskim. Rozporządzenie to stało się podstawą działalności słowackich organów narodowych w budownictwie nowego ustroju.

Organami Słowackiej Rady Narodowej były: Zgromadzenie Plenarne, Prezydium SRN i pełnomocnictwa.

Zgromadzenie Plenarne (plenum) — to najwyższy organ Słowackiej Rady Narodowej, sprawujący pełnię władzy w Słowacji (faktycznie jedynie na terenach objętych powstaniem). Liczba członków tego rewolucyjnego parlamentu rosła systematycznie w czasie powstania i na przełomie września i października 1944 r. wynosiła 50 osób, 24 spośród nich należały do Komunistycznej Partii Słowacji, 24 do innych ugrupowań demokratycznych wchodzących w skład SRN, a pozostałe dwie — to przedstawiciele armii słowackiej — generałowie R. Viest i J. Golian. Naczelnym zadaniem Zgromadzenia Plenarnego SRN było podejmowanie najwyższych aktów prawnych — rozporządzeń z mocą ustawy, a także wydawanie uchwał, rezolucji i deklaracji (rozporządzenie nr 2/1944 Zb. n. SRN o prawie wydawania rozporządzeń SRN). Ini-

²³ Zb. n. SRN — („Zbierka nariadení SRN”) — skrót tytułu nazwy dziennika, w którym publikowane były akty prawne wydawane przez Słowacką Radę Narodową. Omawiając rozporządzenia SRN wydane w tym okresie korzystano, oprócz literatury, ze zbioru dokumentów *Dokumenty k ústavnému právu*, t. 2, pod red. Z. Peški, Praha 1947.

²⁴ Nasuwa się tu podobieństwo z Krajową Radą Narodową, która do chwili powołania w dniu 21 lipca 1944 r. Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego także skupiała w swym ręku pełnię władzy ustawodawczej oraz wykonawczej w Polsce.

cjatywa ustawodawcza przysługiwała przede wszystkim Prezydium SRN, a także poszczególnym członkom SRN i pełnomocnikom.

Prezydium SRN to kolegialny, polityczny organ Słowackiej Rady Narodowej. Jego podstawowym zadaniem było koordynowanie prac Zgromadzenia Plenarnego SRN i pełnomocnictw. Podobnie jak strukturę całej Rady, skład Prezydium oparto również na zasadzie parytetu, przy czym liczba jego członków wynosiła w różnych okresach 4, 6, a od 19 września 1944 r. 8 osób. Przy Prezydium SRN działał także Sekretariat (Urząd) na czele z dwoma kierownikami oraz cztery sekcje: 1) do spraw posiedzeń plenarnych, 2) do spraw pełnomocnictw, 3) do spraw kierowniczych i 4) do spraw zagranicznych²⁵.

Pełnomocnictwa SRN — to centralne organy administracji państwa z kompetencją resortową²⁶. Ich pozycja została określona rozporządzeniem nr 3/1944 Zb. n. SRN o organizacji urzędów centralnych, znówelizowanym następnie rozporządzeniem nr 8/1944 Zb. n. SRN. Nazwa tych organów wywodzi się naszym zdaniem stąd, że wykonywały one swoje czynności z upoważnienia (pełnomocnictwa) Słowackiej Rady Narodowej i były jej organami wykonawczymi, powołanymi do kierowania odpowiednią dziedziną życia. W literaturze przedmiotu można spotkać się z poglądem, że wprowadzenie takiej nazwy było spowodowane chęcią odróżnienia jej od nazwy „ministerstwo” — występującej w Republice Słowackiej²⁷. Słowacka Rada Narodowa powołała następujące pełnomocnictwa: 1) spraw wewnętrznych, 2) obrony narodowej, 3) finansów, 4) spraw gospodarczych i aprowizacji, 5) transportu i robót publicznych (6 września 1944 r. sprawy transportu zostały wyłączone i powstały dwa samodzielne pełnomocnictwa: pełnomocnictwo kolei i pełnomocnictwo robót publicznych), 6) szkolnictwa i oświecenia publicznego, 7) sprawiedliwości, 8) zdrowia oraz 9) opieki społecznej. W dniu 6 września 1944 r. utworzono jeszcze pełnomocnictwo poczt i telegrafów. Zwraca uwagę brak pełnomocnictw przemysłu i spraw rolnictwa, ale te zadania wykonywało Prezydium SRN. W składzie pełnomocnictw spotykamy się także z bardzo ściśle przestrzeganą zasadą parytetu. Na czele każdego

²⁵ Por. Kaleš, *op. cit.*, s. 28.

²⁶ W pracy niniejszej dla określenia organu władzy wykonawczej w Słowacji w latach 1944–1945 posłużono się terminem „pełnomocnictwo”. Jednocześnie należy nadmienić, że w polskiej literaturze prawniczej można spotkać się z nazwą „powiernictwo”.

²⁷ Por. Kaleš, *op. cit.*, s. 29. Z nazwą „pełnomocnicy” spotykamy się wcześniej w Jugosławii, gdzie nosili ją członkowie tymczasowego rządu — Komitetu Wyzwolenia Narodowego Jugosławii. Podobnie nazwy „minister” nie użyto w Polsce — gdzie członkowie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego nosili nazwę „kierownik resortu”.

z tych organów stał pełnomocnik SRN (povernik) i jego zastępca, powoływani przez Radę, przy czym jeden z nich musiał być komunistą, a drugi przedstawicielem bloku obywatelskiego. Pełnomocnik był obowiązany radzić się swojego zastępcy oraz informować go na bieżąco o podjętych przez siebie decyzjach. Wspólnie byli oni odpowiedzialni za swoją działalność przed Słowacką Radą Narodową, której składali sprawozdania i która mogła w każdej chwili ich odwołać. Pełnomocnicy tworzyli wspólnie Kolegium Pełnomocników (Sbor povernikov) — organ pełniący rolę rady ministrów²⁸. Formalnie został on zatwierdzony dopiero rozporządzeniem Prezydium SRN nr 2/1945 Zb. n. SRN z dnia 21 lutego 1945 r. o utworzeniu Kolegium Pełnomocników SRN, jakkolwiek faktycznie powstał już w okresie słowackiego powstania narodowego.

Omawiając organizację Słowackiej Rady Narodowej nie można pominąć faktu istnienia w niej jednego klubu poselskiego skupiającego członków Komunistycznej Partii Słowacji²⁹. Jednocześnie należy zaznaczyć, że rola partii komunistycznej bardzo wzrosła w okresie słowackiego powstania narodowego. W dniu 17 września 1944 r. odbył się nawet Zjazd KPS, podczas którego doszło do zjednoczenia słowackich komunistów i socjaldemokratów.

Spośród innych aktów prawnych wydanych przez Słowacką Radę Narodową na szczególną uwagę zasługuje naszym zdaniem rozporządzenie nr 4/1944 Zb. n. SRN z dnia 1 września 1944 r. o rozwiązaniu partii politycznych i organizacji. Na jego podstawie zlikwidowano na terenie Słowacji wszystkie faszystowskie partie i organizacje, zakazując realizacji ich programu i konfiskując ich majątek. Konkretnie rozporządzenie to objęło swym zasięgiem: Słowacką Ludową Partię Hlinki, Deutsche Partei, Magyar Nemzeti Part, Gwardię Hlinki, Freiwillige Schutzaffel, Hlinkową Młodzież i Deutsche Jugend (§ 1). Jednocześnie otwierało ono możliwość działania przed wszystkimi siłami demokratycznymi w Słowacji, a w szczególności przed Komunistyczną Partią Słowacji.

Dla przebiegu powstania istotne znaczenie posiadało rozporządzenie nr 14/1944 Zb. n. SRN z dnia 12 września 1944 r. o utworzeniu Rady Obrony Słowacji. Została ona powołana do życia w celu organizowania obrony w Słowacji i koordynowania działalności wojska

²⁸ W pracy niniejszej dla określenia tego kolegialnego organu wykonawczego w Słowacji posłużono się terminem „Kolegium Pełnomocników”. Nazwy tej używa obecnie większość polskich autorów zajmujących się tą tematyką. Jednocześnie należy nadmienić, że w polskiej literaturze prawniczej można spotkać się z określeniami: „Zespół Pełnomocników”, „Zespół Powierników”, „Rada Pełnomocników”, „Rada Powierników” lub „Kolegium Powierników”.

²⁹ Por. *Słowacja na przełomie*, s. 483.

i partyzantów. Spowodowane to było faktem, że wśród partyzantów zdecydowany wpływ miała partia komunistyczna, natomiast na wojsko olbrzymi nacisk wywierali przedstawiciele rządu londyńskiego. Powstawało więc wiele konfliktów między partyzantami i wojskiem, co niewątpliwie utrudniało prowadzenie walki zbrojnej. W swej działalności Rada Obrony Słowacji była organem niezawisłym, swoje uchwały przedkładała jednak Prezydium SRN. Tym niemniej praktyka pokazała, że nie potrafiła ona całkowicie eliminować różnic powstałych między dowódcami oddziałów partyzanckich i armii.

Nie omawiając wszystkich rozporządzeń z mocą ustawy wydanych przez Słowacką Radę Narodową, jako że nie jest to zadaniem niniejszej pracy — należy podkreślić, że dążyła ona do zapewnienia normalnego życia państwowego na terenach znajdujących się w rękach powstańców (bardzo dużo uwagi poświęcono np. szkolnictwu oraz sprawom finansowym).

Pod koniec października 1944 r. powstanie stopniowo chyliło się ku upadkowi. Przygniatające siły Niemców powodowały stałe zmniejszanie się terenów, na których sprawowali władzę powstańcy. Zatrzymanie się Armii Czerwonej i krwawe walki o Przełęcz Dukielską sprawiły, że Słowacy nie otrzymali tak bardzo potrzebnej im wówczas pomocy. Poszczególne grupy partyzantów próbowały przebić się przez linię frontu lub przenosiły się w góry, by tam dalej kontynuować walkę³⁰. W tej sytuacji Słowacka Rada Narodowa wydała swoje ostatnie rozporządzenie nr 40/1944 Zb. n. SRN z dnia 23 października 1944 r. o tymczasowych pełnomocnictwach Prezydium SRN i jego członków. Rozporządzenie to świadczy o dużej dalekowzroczności przywódców Rady. Dalsza działalność całego Zgromadzenia Plenarnego SRN oraz odbywanie posiedzeń stały się niemożliwe — dlatego też Zgromadzenie Plenarne upoważniło Prezydium SRN do tymczasowego (do sposobnej chwili) wykonywania wszystkich kompetencji Słowackiej Rady Narodowej oraz jej pełnomocnictw. Jednocześnie Prezydium otrzymało prawo do dalszego przenoszenia kompetencji na poszczególnych członków SRN oraz prawo dobierania sobie w zależności od potrzeby innych współpracowników (§ 2). Rozporządzenie to zabezpieczało kontynuację istnienia i działalności Słowackiej Rady Narodowej jako naczelnego, rewolucyjnego organu władzy.

Słowackie powstanie narodowe upadło. Jego znaczenie³¹ polega jednak na tym, że nie tylko przekreśliło głoszoną w dalszym ciągu przez rząd londyński koncepcję istnienia jednolitego narodu czecho-

³⁰ Por. Heck, Orzechowski, *op. cit.*, s. 408.

³¹ W słowackim powstaniu narodowym uczestniczyło około 100 000 osób, w tym ponad 3000 Czechów, a także po kilkuset Polaków i przedstawicieli innych narodów.

słowackiego i kontynuacji republiki przedmonachijskiej, ale także przeciwstawiało się słowackiemu separatyzmowi popieranemu przez faszystowskie Niemcy. Było także — o czym chciano kiedyś zapomnieć — początkiem rewolucji ludowodemokratycznej w Słowacji³².

Pod koniec 1944 r. dobiegały końca rozmowy pomiędzy kierownictwem Komunistycznej Partii Czechosłowacji w Moskwie — reprezentowanym przez K. Gottvalda, a prezydentem Republiki Czechosłowackiej — E. Benešem. Do rokowań tych włączyła się także Słowacka Rada Narodowa, której przedstawicielem w Moskwie był w tym okresie członek KC KPS — L. Novomeský. Obok rozważań na temat przyszłego ustroju w odrodzonym państwie czechosłowackim, dużo uwagi poświęcono także sprawie przyszłych stosunków pomiędzy Czechami i Słowakami. Ostatecznie zdecydowano, że wzajemne stosunki pomiędzy tymi obu narodami układać się będą na zasadzie równości. Postanowiono jednocześnie, że konkretne rozwiązanie tego problemu nastąpi dopiero w wyzwolonym kraju. Beneš i rząd londyński musieli jednak pogodzić się z faktem, że naród czechosłowacki nie istnieje, gdyż kraj zamieszkują dwa narody: czeski i słowacki, a ich wzajemne stosunki w przyszłości będą układać się na zasadzie „równy z równym”. Londyn zmuszony był również do uznania Słowackiej Rady Narodowej, której znaczenie chciał umniejszyć nawet w okresie słowackiego powstania narodowego³³.

Mimo upadku powstania, dalsze szybkie postępy wojsk radzieckich doprowadziły w kwietniu 1945 r. do wyzwolenia prawie całej Słowacji. Życiem politycznym na tych terenach, zgodnie z wcześniejszymi uprawnieniami, kierowało Prezydium SRN. Z jego inicjatywy odrodziły się, powstałe już wiosną 1944 r., lokalne komitety narodowe³⁴ oraz utworzona została milicja i służba bezpieczeństwa. Sprawę działalności komitetów narodowych oraz ich miejsce w systemie organów władzy regulowało rozporządzenie Prezydium SRN nr 7/1945 Zb. n. SRN z marca 1945 r. Dużo uwagi poświęciło Prezydium także sprawie pełnomocnictw, wydając w lutym i kwietniu 1945 r. dwa swoje rozporządzenia (nr 1/1945 Zb. n. SRN z dnia 21 lutego 1945 r. oraz nr 27/1945 Zb. n. SRN z dnia 7 kwietnia 1945 r.), ustalające liczbę pełnomocnictw oraz zakres ich kompetencji resortowych. W swej działalności Prezydium SRN starało się rozwinąć posiadane uprawnienia we

³² Por. M. Rehůřek, *Slovenské národné povstanie — začiatok národnej a demokratickej revolúcie v Československu*, „Právny Obzor” 1974, č. 7/8, s. 576—579.

³³ Por. *Słowacja na przełomie*, s. 349 i n. oraz s. 398 i n.

³⁴ Komitety narodowe odgrywały w Czechosłowacji taką samą rolę jak w Polsce rady narodowe — por. W. Sokolewicz, *Ewolucja ustroju konstytucyjnego Czechosłowacji*, „Studia Prawnicze” 1967, nr 16, s. 97.

wszystkich kierunkach. Jednym z ważniejszych aktów prawnych wydanych w tym okresie jest rozporządzenie Prezydium SRN nr 4/1945 Zb. n. SRN z dnia 8 marca 1945 r. uprawniające do konfiskaty gruntów nieprzyjaciela i ich podziału pomiędzy indywidualnych rolników. Prezydium SRN, jako reprezentant narodu słowackiego, współpracowało z Rządem Frontu Narodowego Czechów i Słowaków oraz prezydentem Benešem.

Rząd Frontu Narodowego Czechów i Słowaków został proklamowany w Koszycach w dniu 4 kwietnia 1945 r. Na jego czele stanął socjaldemokrata Z. Fierlinger — dotychczasowy poseł rządu londyńskiego w Moskwie. Już sama nazwa tego organu ukazuje nową państwowoprawną pozycję, jaką uzyskać miał naród słowacki w odradzającym się państwie. W skład rządu weszły wszystkie antyfaszystowskie partie, a wśród nich także Komunistyczna Partia Słowacji. Wobec wcześniejszego ustąpienia emigracyjnego rządu londyńskiego w marcu 1945 r., rząd koszycki stał się jedynym kierowniczym organem w odradzającym się państwie. W dniu 5 kwietnia 1945 r. rząd ten ogłosił swój program — tzw. program koszycki³⁵, w którym nakreślił zasady budowy nowego państwa i wytyczył dalsze kierunki swej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Kwestii słowackiej dotyczył osobny, szósty punkt programu, w którym rząd — uznając samodzielność narodową Słowaków, zapewniał im takie same prawa, jakie posiadają Czesi. Wzajemne współżycie obu narodów miało się układać na zasadzie braterskiej współpracy. Nowa pozycja narodu słowackiego nie oznaczała jednak naruszenia czesko-słowackiej wspólnoty państwowej. Najważniejsze zadania państwowe w kraju rozwiązywane miały być przez rząd centralny, przy jak najściślejszej współpracy ze Słowacką Radą Narodową. Jednocześnie program koszycki zapewniał Słowakom odpowiednią liczbę reprezentantów w urzędach, instytucjach i organach gospodarczych o ogólnopaństwowym znaczeniu. Wyrazem równouprawnienia obu narodów miało być utworzenie w armii czechosłowackiej odrębnych słowackich narodowych jednostek wojskowych (dywizji, pułków itd.) i wprowadzenie równości języków czeskiego i słowackiego jako służbowych i używanych w komendzie³⁶. Wobec zaistniałej sytuacji Prezydium SRN wydało rozporządzenie nr 29/1945 Zb. n. SRN z dnia 11 kwietnia 1945 r., na mocy którego zostało po-

³⁵ Program koszycki porównać można do wydanego w Polsce w dniu 22 lipca 1944 r. Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego.

³⁶ Program koszycki nazywany jest dlatego często „Magna carta narodu słowackiego” — szerzej na ten temat: M. Günter, *Program koszycki rządu czechosłowackiego*, „Państwo i Prawo” 1946, nr 2, s. 49—51; K. Rebro, *Košický vladný program — politický základ obnoveného Československa*, „Právny Obzor” 1976, č. 5/6, s. 465—474.

nownie powołane Zgromadzenie Plenarne Słowackiej Rady Narodowej. W ten sposób zakończył się okres, kiedy naczelna władza ustawodawcza i wykonawczo-zarządzająca w Słowacji należała nie do Rady — lecz do jej organu wewnętrznego.

W ostatnich dniach kwietnia 1945 r. utworzona została w Pradze Czeska Rada Narodowa (Česka národní rada) — podziemny organ, którego zadaniem było koordynowanie działalności wszystkich antyfaszystowskich ugrupowań ruchu oporu w Czechach. Na czele tego organu stanął nie związany bliżej z żadnym ugrupowaniem politycznym prof. A. Pražak. Dnia 5 maja 1945 r. z inicjatywy Czeskiej Rady Narodowej wybuchło w Pradze powstanie antyfaszystowskie. Było ono poprzedzone szeregiem lokalnych wystąpień przeciwko Niemcom. Jednocześnie Rada oficjalnie ogłosiła koniec istnienia Protektoratu i przejęcie całej władzy w swoje ręce. W tym czasie z dwóch stron do stolicy zbliżały się oddziały armii amerykańskiej i radzieckiej Armii Czerwonej. Chcąc uniknąć komplikacji politycznych, komuniści z Czeskiej Rady Narodowej opowiedzieli się przeciwko pomocy armii amerykańskiej i — zbuntowanej przeciwko Niemcom — Rosyjskiej Armii Wyzwoleńczej (tzw. własowców). W dniu 8 maja 1945 r. nastąpiło podpisanie porozumienia z dowództwem niemieckich jednostek wojskowych stacjonujących w Pradze, na mocy którego hitlerowcy opuścili stolicę³⁷. Czechosłowacja była wolna i wkraczała na nową drogę rozwoju społecznego, politycznego i narodowego.

Polityczną podstawę nowej władzy w kraju stanowił Front Narodowy Czechów i Słowaków, skupiający w swych szeregach wszystkie antyfaszystowskie i demokratyczne partie polityczne czeskie i słowackie. Pewne niejasności postanowień programu koszyckiego sprawiły jednak, że każda z nich nadawała mu własną treść i konstruowała własny ideał nowej Czechosłowacji. Najogólniej wyróżnić tu można dwa przeciwstawne poglądy. Dla sił socjalistycznych — reprezentowanych najbardziej konsekwentnie przez Komunistyczną Partię Czechosłowacji i Komunistyczną Partię Słowacji — istniejący stan był punktem wyjścia do przeobrażeń typu socjalistycznego, jako że istniały ku temu przesłanki społeczno-ekonomiczne i polityczne. Przeciwnicy tego poglądu, a przede wszystkim siły burżuazyjne, traktowały natomiast zaistniałą sytuację jako zmodyfikowaną formę burżuazyjnej demokracji i wszelkimi sposobami starały się nie dopuścić do realizacji programu koszyckiego oraz umocnienia wpływu komunistów. Pierwsze trzy lata niepodległości Czechosłowacji to okres, w którym klasa robotnicza, mimo przejęcia w swe ręce władzy w państwie, zmuszona była dzielić ją z burżuazją. Początkowo zapanowała swego rodzaju

³⁷ Por. Heck, Orzechowski, *op. cit.*, s. 403—405.

równowaga sił politycznych, którą K. Gottvald określał: „My sami rządzić nie możemy i oni także sami rządzić nie mogą. Oni nie mogą rządzić bez nas, a my bez nich, przy czym bardziej oni bez nas, niż my bez nich. Pozostaje konieczność współpracy z drugą grupą polityczną, która z kolei zmuszona jest współpracować z nami”³⁸.

Jak już wspomniano uprzednio — program koszycki uznał istniejące słowackie organy narodowe, a także zobowiązał się do rozwiązania wspólnych zadań państwowych w Słowacji w drodze współpracy z tymi organami. Nie jest wykluczone, że fakt ten niektóre organizacje łączyły z ideą państwa federacyjnego. Nadzieje Słowaków na takie uregulowanie kwestii narodowej w Czechosłowacji zostały jednak przekreślone w dniu 11 maja 1945 r. — kiedy to do Pragi przybył z Koszyc Rząd Frontu Narodowego Czechów i Słowaków. Czeska Rada Narodowa uległa wówczas likwidacji. Zaledwie kilkunastodniowa jej działalność ukazuje nam, że — mimo nazwy analogicznej do Słowackiej Rady Narodowej — była ona jedynie organem o charakterze politycznym i nie posiadała w Czechach takiego znaczenia, jak jej odpowiedniczka w Słowacji. Wydaje się, że ten właśnie moment należy uznać za początek tzw. asymetrycznego modelu budowy organów władzy i administracji w Czechosłowacji, polegającego na tym, że obok centralnych organów władzy i administracji — w Słowacji działały odrębne słowackie organy narodowe, które nie miały swoich odpowiedników na terenie Czech³⁹. Specyfika tej sytuacji przejawiała się w tym, że o czeskich sprawach narodowych decydowały centralne organy państwowe — te same, które podejmowały decyzję w sprawach o znaczeniu ogólnopństwowym na terenie całej Republiki.

Ostateczne przekreślenie idei utworzenia federacji nastąpiło w dniu 2 czerwca 1945 r. z chwilą zawarcia pomiędzy rządem Republiki Czechosłowackiej z jednej, a Prezydium Słowackiej Rady Narodowej z drugiej strony — tzw. pierwszej umowy praskiej (I pražská dohoda)⁴⁰. Podpisanie jej spowodowane było koniecznością dokonania podziału uprawnień pomiędzy organy centralne i słowackie organy narodowe. W umowie potwierdzono prawo Słowackiej Rady Narodowej do wyłącznego reprezentowania samoistnego narodu słowackiego i uznano ją za jedyną nosicielkę władzy państwowej w Słowacji (art. I). Równocześnie nastąpiło jednak poważne ograniczenie jej kompetencji ustawodawczych. Większość uprawnień Rady uznano za ogólnop

³⁸ Cyt. za: *Słowacja na przełomie*, s. 629.

³⁹ Szerzej: T. Szymczak, *Organy władzy i administracji europejskich państw socjalistycznych*, Warszawa 1970, s. 55; tenże, *Ustrój socjalistycznych państw Europy środkowej i południowo-wschodniej*, Łódź 1960, s. 86 i n.

⁴⁰ *Dokumenty...*, s. 151—152.

państwowe i do momentu powołania czechosłowackiego parlamentu przekazano prezydentowi Republiki (art. II)⁴¹. Do kompetencji Słowackiej Rady Narodowej należały zagadnienia: realizacji podstawowych praw i obowiązków obywateli, bezpieczeństwa wewnętrznego, szkolnictwa i oświaty narodowej, radiofonii, a także sprawy gospodarcze, zaopatrzenia i wyżywienia, finansów oraz zdrowia. Umowa wprowadziła również poważne zmiany w położeniu Kolegium Pełnomocników. Stało się ono odtąd organem o dwójakiej odpowiedzialności. Z jednej strony w dalszym ciągu było powiązane ze Słowacką Radą Narodową, która mogła zarówno je w całości, jak i jego poszczególnych pełnomocników, mianować i odwoływać. Z drugiej strony jednak Kolegium zostało podporządkowane rządowi, przed którym było odpowiedzialne za wykonywanie aktów prawnych centralnych organów władzy i administracji (art. V)⁴². Konkretyzacją I umowy praskiej było podpisanie szeregu tzw. umów resortowych, na podstawie których nastąpił podział uprawnień pomiędzy poszczególnymi pełnomocnikami SRN a ministerstwami.

3. Podpisanie I umowy praskiej nie zakończyło procesu stopniowego ograniczania uprawnień słowackich organów narodowych. W dniu 11 kwietnia 1946 r. zawarto drugą, a następnie w dniu 28 czerwca tegoż roku tzw. trzecią umowę praską, które poddały działalność Słowackiej Rady Narodowej jeszcze ściślejszej kontroli rządu centralnego. Rząd ten zwiększył jednocześnie swe uprawnienia w zakresie bezpośredniego sprawowania władzy w Słowacji⁴³. Zmiany w tym kierunku były wynikiem błędnego mniemania, jakoby w państwie dyktatury proletariatu sprawy narodowościowe schodziły na plan dalszy, oraz następstwem faktu systematycznego wzrostu znaczenia Partii Demokratycznej w Słowacji. Asymetryczny model budowy organów władzy i administracji w Czechosłowacji został utrwalony następnie w konstytucjach z 1948 r. i 1960 r. Uregulowanie kwestii narodowej

⁴¹ Art. II umowy wymienia sprawy, które zostały uznane za szczególnie ważne z punktu widzenia „gospodarczego, socjalno-kulturalnego i administracyjno-politycznego” i przekazane do wyłącznych kompetencji prezydenta Republiki. Są to sprawy: ustawodawstwa i granic państwa, praw i swobód obywatelskich, bezpieczeństwa wewnętrznego, obrony narodowej, politycznych i gospodarczych kontaktów z zagranicą oraz: pieniądze, celne, szkolnictwa, wychowania i oświaty narodowej, komunikacji lądowej, kolejowej, wodnej i lotniczej, poczty i telekomunikacji itd.

⁴² Por. Matoušek, *op. cit.*, s. 261–266.

⁴³ Por. M. Kruk, *Ustrój polityczny Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej*, Warszawa 1976, s. 30 i n.

w tym kraju nastąpiło dopiero na mocy ustawy konstytucyjnej nr 143 z dnia 27 października 1968 r. o federacji czechosłowackiej⁴⁴.

Instytut Nauk o Państwie i Prawie
Zakład Prawa Państwowego

Кшиштоф Скотницки

DEJATEŁNOŚĆ SŁOWACKOГО НАРОДНОГО СОВЕТА ДО ВРЕМЕНИ
СОЗДАНИЯ АСИММЕТРИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ОРГАНОВ ВЛАСТИ
И АДМИНИСТРАЦИИ В ЧЕХОСЛОВАКИИ

В статье рассматриваются структура и деятельность Словацкого Народного Совета (СНС) в годы второй мировой войны и указывается на точное время, положившее начало асимметрической модели структуры органов власти и администрации в Чехословакии.

Словацкий Народный Совет был создан в середине декабря 1943 года в результате подписания всеми политическими силами, выступающими против фашистской Словацкой Республики, т. наз. „рождественского соглашения”. На основе этого соглашения Совет стал единственным и верховным органом государственной и административной власти в Словакии. Основной задачей Совета были подготовка и руководство словацким народным восстанием, которое вспыхнуло по его инициативе 30 августа 1944 года и продолжалось 53 дня. За это время СНС издал 40 распоряжений, имеющих силу закона, на основании которых руководил всей политической и экономической жизнью на территории Словакии.

Органами Словацкого Народного Совета были: Пленарное Собрание, Президиум СНС и уполномоченные правительством органы.

Пленарное Собрание — верховный орган СНС. Количество членов Собрания систематически увеличивалось и к концу восстания составляло 50 человек. Оно создавало распоряжения, имеющие силу закона, законы, резолюции и декларации.

Президиум СНС — это коллегиальный политический орган Словацкого Народного Совета, координирующий деятельность Пленарного Собрания и уполномоченных правительством органов.

Уполномоченные органы СНС — это центральные органы государственной администрации, распространяющиеся тоже на ведомства.

С моментом падения восстания деятельность Пленарного Собрания была временно отменена, а его функцию взяло на себя Президиум СНС.

В начале апреля 1945 года, в результате очередного наступления советской армии, часть Словакии была освобождена. На этой территории, 4 апреля 1945 года в Кошицах, было провозглашено Правительство Народного Фронта чехов и словаков, которое сразу же на другой день объявило свою программу, т. наз. кошицкую программу, заявляющую демократические преобразования в Чехословакии. Вместе с тем новое правительство отменяло, действующую в период между двумя войнами, концепцию „чехословакизма” и приняло решение относительно урегулирования отно-

⁴⁴ Szerzej na ten temat: Kruk, *Z dyskusji...; tenże, Nowy ustroj państwowy CSRS, „Sprawy Międzynarodowe”* 1969, nr 2; Szymczak, *Państwowoprawne...*

шений между чехами и словаками по принципу: „на равных“. На первых порах казалось, что Чехословакия возродится после второй мировой войны как федеративное государство, состоящее из двух республик: чешской и словацкой. Подтверждением этого тезиса была деятельность Чешского Народного Совета, существовавшего несколько дней на исходе апреля и в начале мая 1945 года и ликвидированного 11 мая 1945 года, когда из Кошиц в Прагу прибыло Правительство Народного Фронта чехов и словаков. Именно в то время, по нашему мнению, было положено начало асимметричной модели структуры органов власти и администрации в Чехословакии. Укрепление ее произошло вследствие подписания т. наз. трех парижских соглашений, на основании которых последовал раздел компетенций между центральными органами и народными словацкими органами. Асимметрия эта утверждена затем в конституциях 1948 и 1960 годов просуществовала до 1968 года, т. е. до того времени когда на основе конституционного закона № 143 от 27 октября 1968 года, относительно чехословацкой федерации, чехи и словаки образовали отдельные республики и Чехословацкая Социалистическая Республика стала федерацией.